

УДК 343.21

КАРАНІСТЬ УМИСНИХ ВБИВСТВ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОМ УКРАЇНИ

Яремко Г.З.

Львівський державний університет внутрішніх справ

Досліджується караність умисних вбивств в статтях Особливої частини Кримінального кодексу України. Покарання зображені у діаграмах. Основою порівняння є санкція в загальній нормі. Показано помилки законодавця в частині невиваженого визначення покарання. Обґрунтовується необхідність подальших наукових розробок питання покарання в науці кримінального права.

Ключові слова: вбивство, диференціація кримінальної відповідальності, покарання, санкція норми, спеціальні норми.

Постановка проблеми. Питання караності злочинів у кримінально-правовій доктрині належать до тих, які найменш досліджені, вони потребують системного та глибокого вивчення. І це поряд з тим, що візиткою сучасного кримінального законодавства є диференціація кримінальної відповідальності, результатом якої є асоціації кримінально-правових норм [14; 16; 17; 18]. Однак, часто такі процеси відбуваються нормативно, соціально, та врешті, й доктринально не обґрунтовано [2, с. 88; 3, с. 66; 5, с. 217; 6, с. 408; 9, с. 279, 281]. Як результат – відсутність більш чітких загальноновизначених критеріїв виділення спеціальних норм призводить до того, що вони створюються хаотично [8, с. 124-125]; одна і та ж кваліфікуюча ознака неоднаково впливає на збільшення ступеня суспільної небезпеки посягання [10, с. 441]; не завжди узгоджені санкції статей (або їх частин) Особливої частини КК України в нормах про основний та кваліфікований склад злочинів [1, с. 257], простежуються їх розбалансованість, що проявляється у встановленні абсолютно різного покарання за посягання однакової (наближеної) небезпечності [4, с. 222, 12, с. 261; 13, с. 9].

Такі доктринальні обриси повинні бути зеленим світлом для наукових пошуків. Тому видається необхідним дослідити питання караності за вбивства, оцінити, на скільки обґрунтовано диференційовано відповідальність за різні склади такого злочину. Чи не свідчить велика кількість норм, що передбачають відповідальність за вбивство, лише про бажання законодавця продемонструвати свою «дієву» опіку над життям громадян?

А тому **метою цієї статті** є оцінка обґрунтованості караності різних складів умисного вбивства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Система норм про вбивство уже піддавалася наскрізному вивченню [15]. За власними ж підрахунками, у Кримінальному кодексі України 19 статей (частин статті), у яких закріплено норми про різні варіанти умисного позбавлення життя іншої людини [15].

По-перше, йдеться про умисні склади злочинів проти життя людини, в яких життя особи виступає основним безпосереднім об'єктом (передбачені Розділом II Особливої частини КК України): простий склад вбивства (ч. 1 ст. 115); кваліфіковані види вбивства (ч. 2 ст. 115); умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання (ст. 116); умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117); умисне

вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ст. 118).

Другою умовно виділеною групою норм, що передбачають умисні склади злочинів проти життя людини, є ті, в яких життя особи виступає додатковим безпосереднім об'єктом у складі комплексного об'єкта (передбачені іншими, окрім Розділу II, розділами Особливої частини КК України). Йдеться про: посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112); незаконне поводження з радіоактивними матеріалами, вчинене з метою спричинення загибелі людей (ч. 2 ст. 265); дії, передбачені частиною другою, якщо вони спричинили загибель людей (ч. 3 ст. 265); незаконне виготовлення ядерного вибухового пристрою чи пристрою, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію, вчинене з метою спричинення загибелі людей (ч. 2 ст. 265-1); дії, передбачені частиною другою цієї статті, якщо вони спричинили загибель людей (ч. 3 ст. 265-1); посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348); посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст. 379); посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ст. 400); геноцид (у формі позбавлення життя членів національної, етнічної, расової чи релігійної групи, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення) (ст. 442); посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443).

По-третє, слід окремо виділити групу норм про складені злочини, де норма про вбивство є складовою. Тобто йдеться про, так звану, враховану законодавцем сукупність злочинів, елементом якої виступає, зокрема: умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням чи насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом (п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України); терористичний акт, що призвів до загибелі людини (ч. 3 ст. 258 КК України), при умові, що такі дії створювали саме небезпеку для життя (ч. 1 ст. 258); опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків («дії, передбачені, частинами другою або третьою цієї статті, якщо вони були пов'язані з умисним вбивством начальника або іншої особи, яка виконує обов'язки з військової служби») (ч. 4 ст. 404 КК України);

порушення законів і звичаїв війни, якщо вони поєднані з умисним вбивством (ч. 2 ст. 438 КК України); застосування зброї масового знищення («те саме діяння, якщо воно спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки») (ч. 2 ст. 439 КК України).

Зрозуміло, що мірилом обґрунтованості виділення такої кількості норм про умисне вбивство є порівняння санкцій. При цьому вихідною точкою повинна бути санкція загальної норми. Адже спеціальні норми (норми про кваліфіковані (привілейовані) склади злочинів) виділяються саме для посилення чи відповідно послаблення кримінальної відповідальності. Без сумніву, загальною нормою про вбивство є норма, закріплена у ч. 1 ст. 115 КК України. Інші виділені норми спрямовані на регулювання правовідносин у відповідності із нею при різних варіантах конкретних обставин; спрямовані на більш конкретизоване, казуальне регулювання правовідносин. Однак, необхідно пам'ятати про відносний характер визнання норм загальною чи спеціальними (або нормами про кваліфіковані (привілейовані) склади злочинів). Наприклад, норма про умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цієї службовою особою службового або громадського обов'язку (п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України) є спеціальною щодо норми про умисне вбивство, закріпленої у ч. 1 ст. 115 КК України. Проте одночасно ця норма є загальною щодо норми, приміром, про посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК України).

Втім, послідовно. Спочатку проілюструємо караність умисного вбивства однієї людини у спеціальних нормах, порівнявши мінімум та максимум строків покарання у виді позбавлення волі на певний строк порівняно з їх величиною у загальній нормі. Так, ч. 1 ст. 115 КК України передбачає позбавлення волі на строк від семи до п'ятнадцяти років.

Серед наведених спеціальних норм є норми, що містять склади злочинів з пом'якшувачими обста-

винами (ст. ст. 116, 117, 118 КК України), у яких покарання істотно нижче, аніж в нормі, яка закріплює основний склад умисного вбивства (ч. 1 ст. 115 КК України). Більше того, законодавець передбачає також інші альтернативні покарання більш м'які, аніж позбавлення волі. Врешті, власне функція норм, які закріплюють такі склади умисних вбивств, полягає у пом'якшеному реагуванні з боку держави на вчинення злочину [7, с. 257]. Втім, на скільки виважено підійшов законодавець до визначення саме такого покарання, питання залишається відкритим. Наприклад, чи обґрунтованим є покарання умисного вбивства при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця покаранням у виді виправних робіт?

Щодо спеціальних норм, які містять склади злочинів з підвищеною суспільною небезпекою (ч. 2 ст. 115, ч. 3 ст. 258, ч. 2 ст. 438 КК України) – то посилення відповідальності у цих випадках відбувається шляхом збільшення нижньої межі покарання у виді позбавлення волі, так і шляхом встановлення іншого альтернативного покарання у виді довічного позбавлення волі.

Наступним наочно покажемо караність умисного вбивства особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку, взявши як загальну норму, закріплену у п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України. При цьому порівняємо лише межі покарання у виді позбавлення волі. Покарання ж у виді довічного позбавлення волі передбачене у кожній із порівнюваних норм.

На жаль, аналіз показує, що у жодній спеціальній нормі про вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку практично не відбулося посилення покарання. А навіть, навпаки, – у п'ятьох з семи таких норм (ст. 348, ст. 348-1, ст. 379, ст. 400, ст. 443 КК України) нижня межа покарання у виді позбавлення волі нижча, аніж в загальній нормі (п. 8 ч. 2 т. 115 КК

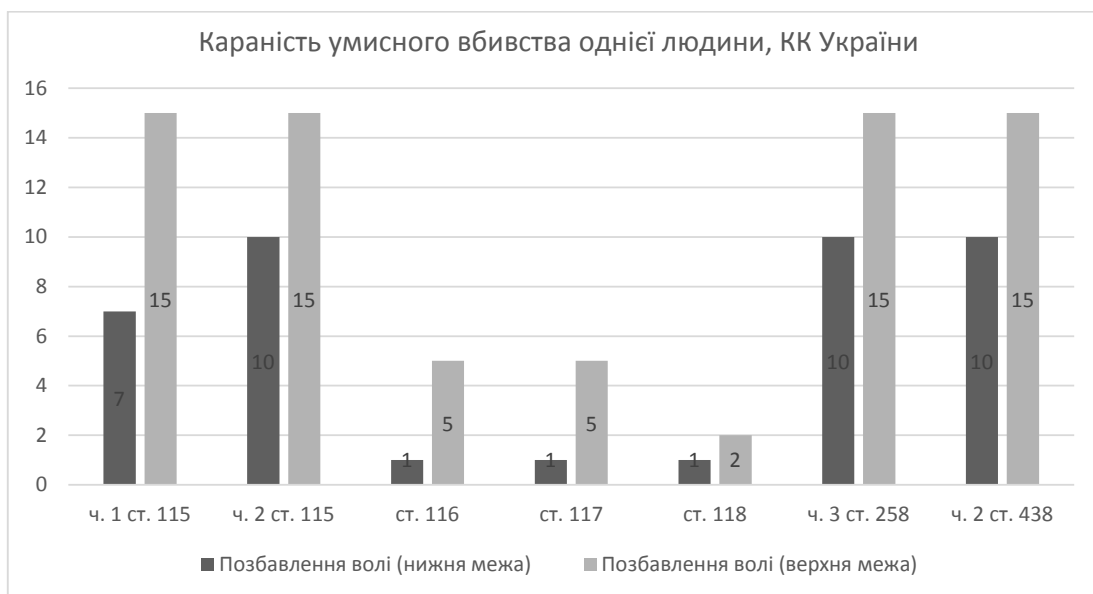

Рис. 1. Караність у КК України умисного вбивства однієї людини

Джерело: розроблено автором

Рис. 2. Караність у КК України вбивства особи у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку

Джерело: розроблено автором

України). Такий підхід засвідчує виключно законодавчу непослідовність. Щоправда, можна апелювати до того, що у вказаних нормах йдеться про посягання на життя, яке охоплює як вбивство, так і замах на вбивство. Тобто замах на вбивство уже є закінчений склад посягання та може каратися, як закінчений. Має місце так звана *culpa in genere* норма. Але Законом України від 7 вересня 2016 року № 1492-VIII було внесено зміни до ст. 68 КК України. Зокрема, у ч. 4 цієї статті вказано, що довічне позбавлення волі за вчинення готування до злочину та вчинення замаху на злочин не застосовується, крім випадків вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109-114-1, проти миру,

безпеки людства та міжнародного правопорядку, передбачених у статтях 437-439, ч. 1 ст. 442 та ст. 443 КК України. Очевидно, що серед таких норм є ст. 112 та ст. 443 КК України. Тобто фактично це означає, що лише у цих двох нормах замах на позбавлення життя може каратися довічним позбавленням волі. В інших же нормах (ст. 348, ст. 348-1, ст. 379, ст. 400, ч. 4 ст. 404 КК України), у яких також йдеться саме про замах на позбавлення життя, довічне позбавлення волі, хоч і передбачене, застосовуватися не може.

Отож про реальне посилення покарання з урахуванням положення ч. 4 ст. 68 КК України, може йтися лише у ст. 112 та ст. 348 кримінального закону України.

Рис. 3. Караність у КК України умисного вбивства двох або більше осіб, а також вчиненого способом, небезпечним для життя багатьох осіб

Джерело: розроблено автором

Наступним порівняємо караність умисного вбивства двох або більше осіб, а також умисного вбивства, вчиненого способом, небезпечним для життя багатьох осіб (п.п. 1, 5 ч. 2 ст. 115 КК України), з караністю умисних вбивств, склади яких передбачені у відповідних спеціальних нормах (ч. 3 ст. 265, ч. 3 ст. 265-1, ч. 2 ст. 439 КК України).

Аналіз меж покарання у вигляді позбавлення волі за такий вид умисного вбивства засвідчує зменшення нижньої межі покарання в усіх наведених спеціальних нормах. Більше того, зважаючи на те, що у загальній нормі (п. п. 1, 5 ч. 2 ст. 115 КК України) передбачено також альтернативне покарання у виді позбавлення волі, слід відмітити що у ч. 3 ст. 265 та ч. 3 ст. 265-1 КК України такого виду покарання взагалі не передбачено. А це свідчення ще глибшого законодавчого послаблення покарання, логічного пояснення якому немає. Щоправда, у ст. 439 КК України передбачена у ч. 4 ст. 68 кримінального закону серед тих, що передбачають посягання, готування чи замах на які можуть каратися довічним позбавленням волі. Тому у цій частині все ж можна говорити про посилення відповідальності, яке, однак знаходить втілення уже в ході призначення покарання.

Варто також порівняти покарання за умисне вбивство з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості (п. 14 ч. 2 ст. 115 КК України) із покаранням за геноцид, адже такий перед-

бачас, зокрема, діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів такої групи (ст. 442 КК України). Однак, в обох нормах ідентичне покарання – позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічне позбавлення волі. Тобто диференціація кримінальної відповідальності не відбулася.

Висновки дослідження. В цілому, резюмуючи дослідження караності вбивств у кримінальному законі України, можна зробити висновки про те, що караність окремих складів такого злочину в спеціальних нормах не узгоджується із правилами диференціації кримінальної відповідальності, оскільки передбачені покарання нижчі, аніж в загальній нормі. Така ситуація диктує необхідність системного перегляду караності різних складів такого злочину, збалансування покарань у спеціальних нормах із покаранням у загальній нормі або ж виключення таких «спецнорм», які насправді маскують привілейовані склади умисного вбивства. А тому справедливим, хоча й невтішним є висновок Є.О. Письменського, що передбачені вітчизняним кримінальним законом покарання за конкретні злочини – його «ахіллесова п'ята» [11, с. 62]. Вочевидь, наука кримінального права в очікуванні комплексної та завершеної теорії відзеркалення оцінки суспільної небезпеки злочинного діяння в диспозиції і санкції кримінального закону.

Список літератури:

1. Азаров Д.С. Проблеми диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності з урахуванням ступеня тяжкості злочинів / Д.С. Азаров // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 11-12 жовтня 2012 року / редкол.: В.Я. Тацій (голова ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х.: Право, 2012. – С. 256-259.
2. Бойко А.І. Народ – власть – уголовно-правовая наука / А.І. Бойко // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 11-12 жовтня 2012 року / редкол.: В.Я. Тацій (голова ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х.: Право, 2012. – С. 87-94.
3. Болдарь Г.Є. Недоліки законодавчого викладення норм Розділу XV Особливої частини КК України з урахуванням міжгалузевого характеру зв'язків / Г.Є. Болдарь // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції, м. Луганськ, 19-20 квітня 2012 року / Упорядн.: Є.О. Письменський, Ю.Г. Старовойтова; МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. – С. 63-67.
4. Готін О.М. Випуск або реалізація недоброякісної продукції в умовах ринкової економіки: проблеми кримінальної відповідальності: Монографія / Олександр Миколайович Готін / МВС України, Луг. акад. внутр. справ ім. 10-річчя незалежності України [Наук. ред. А.А. Музика]. – Луганськ: РВВ ЛАВС, 2004. – 288 с.
5. Гуторова Н.О. Методологічні проблеми педальзації злочинів / Н.О. Гуторова // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 11-12 жовтня 2012 року / редкол.: В.Я. Тацій (голова ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х.: Право, 2012. – С. 217-221.
6. Иногамова-Хегай Л.В. Рекомендации по квалификации преступлений и назначению наказаний в условиях меняющегося законодательства и нестабильной судебной практики / Л.В. Иногамова-Хегай // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 11-12 жовтня 2012 року / редкол.: В.Я. Тацій (голова ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х.: Право, 2012. – С. 408-413.
7. Максимович Р.Л. Деякі питання покарання за умисні вбивства при пом'якшуючих обставинах / Р.Л. Максимович // Збірник наукових праць Львівського державного інституту новітніх технологій та управління імені В'ячеслава Чорновола. Серія «Юридичні науки» / за заг. ред. проф. О.І. Сушинського. – Львів: Львівський державний інститут новітніх технологій та управління імені В'ячеслава Чорновола, 2010. – Вип. 4. – С. 255-262.
8. Навроцкий В.А. Общие, специальные и казуистические уголовно-правовые нормы / В.А. Навроцкий // Уголовное право: стратегия развития в XXI веке: материалы Шестой Международной научно-практической конференции 29-30 января 2009 г. – М.: Проспект, 2009. – С. 122-125.
9. Навроцкий В.О. Середньострокові тенденції розвитку кримінального права України / Вячеслав Александрович Навроцкий // Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозиуму, 23-24 вересня 2011 р. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – С. 279- 282.

10. Орловская Н.А. Основания и принципы построения уголовно-правовых санкций: монография / Наталья Анатольевна Орловская. – Одесса: Юридична література, 2011. – 624 с.
11. Письменський С.О. Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та проблеми його застосування: монографія: передмова д.ю.н., доц. М.І. Хавронюка; [науковий редактор д.ю.н., професор О.О. Дудоров]. – Луганськ: ТОВ «Віртуальна реальність», 2011. – 388 с.
12. Рябчинська О.П. Система покарань серед засобів кримінально-правового впливу / О.П. Рябчинська // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 11-12 жовтня 2012 року / редкол.: В.Я. Тацій (голова ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х.: Право, 2012. – С. 259-262.
13. Скрекля Л.І. Жорстокість як наскрізне кримінально-правове поняття: автореферат дисертації на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Леся Іванівна Скрекля. – Львів, 2014. – 18 с.
14. Яремко Г.З. Асоціації кримінально-правових норм: загальнотеоретичний аналіз / Г.З. Яремко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право / Головний редактор Ю.М. Бисага. – Ужгород: Ужгородський національний університет. – Випуск 20. – Частина II, 2012. – С. 88-90.
15. Яремко Г.З. Асоціації норм про вбивство в кримінальному законі України: законодавча доцільність чи недолугість? / Г.З. Яремко // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Chaau/2012-3/12ygzdcn.pdf>.
16. Яремко Г.З. Спільність об'єкта злочину в асоціаціях кримінально-правових норм про різні склади одного злочину / Г.З. Яремко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. – Випуск № 4(65). – Луганськ, 2013. – С. 188-196.
17. Яремко Г.З. Спільність суспільно небезпечного діяння в асоціаціях норм про різні склади одного злочину / Г.З. Яремко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична / головний редактор М.М. Цимбалюк. – Львів: ЛьВДУВС, 2013. – Випуск 2. – С. 377-387.
18. Яремко Г.З. Ядро асоціацій норм про різні склади одного злочину / Г.З. Яремко // Часопис Академії адвокатури України. – 2013. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Chaau/2013-2/19ygzdcn.pdf>.

Яремко Г.З.

Львовский государственный университет внутренних дел

НАКАЗУЕМОСТЬ ПРЕДНАМЕРЕННЫХ УБИЙСТВ ЗА УГОЛОВНЫМ ЗАКОНОМ УКРАИНЫ

Аннотация

Исследуется наказуемость умышленных убийств в статьях Особенной части Уголовного кодекса Украины. Наказания изображены в диаграммах. Основой сравнения является санкция в общей норме. Показано ошибки законодателя в части невзвешенного определения наказания. Обосновывается необходимость дальнейших научных разработок вопросов наказания в науке уголовного права.

Ключевые слова: убийство; дифференциация уголовной ответственности, наказания, санкция нормы, специальные нормы.

Yaremko G.Z.

Lviv State University of Internal Affairs

PENALTIES OF INTENTIONAL MURDERS IN UKRAINIAN CRIMINAL LAW

Summary

The punishment of intentional murders in articles of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine is analyzed. Punishments are depicted in charts. The basis of comparison is the sanction in the general norm. The legislator's errors in the part of the unqualified punishment are shown. The necessity of further scientific development of the issue of punishment in the science of criminal law is substantiated.

Keywords: murder; differentiation of criminal responsibility, punishment, sanction of norms, special norms.